

KERESZTÚRSZKI IDA

„Ha strandpapucsba’ megy az ember, X... tanár úr kirúgja...”

A SZEGEDI EÖTVÖS KOLLÉGIUM VIZSGAHIEDELMEI

Gondos racionalizmussal kiépített hétköznapi életterünk szélére sajátos, észérvekkel nehezen magyarázható jelenségek nőnek, gyakran már maguk is intézménnyé. Az időt és a teret számokkal szabdaljuk, és a közalkalmazotti bértábla által ránk mért kategóriából lessük az emelkedő árszínvonalat, de ha eléggé beavatott kevesek vagyunk, akár napról napra is, minden tekintetben egyre jobban és jobban érezhetjük magunkat egy agykontroll-klubban, ahol negatív gondolatok és negatív hatások semmilyen tudatszinten nem befolyásolnak minket. Míg a napilapok első oldalai integrációs nehézségekkel keserítik az olvasót, néhány lappal hátrébb legalább a Skorpiók fellelégezhetnek, hiszen a támadó kedvű Mars az ő szorongásukat eltökéltséggel helyettesíti. Kilencvenkilenc forint per perc plusz áfáért telefonjósno’ bújja fülbe a jövőt. Civilizációs betegségeinket pedig a sokszor kuruzslással határos alternatív gyógymódokkal kezelhetjük. A racionális és irracionális szféra fórumai formára hasonlók: klubok, körök, egyesületek, iskolák, könyvkiadók, folyóiratok. A két pólus képviselői azonban, saját felsőbbségük saját tudatában alig, vagy ha mégis, az idegenség biztos távolából hajlandók csak tudomást venni egymásról, pontosabban a – másiktól.

A mindent kontrollálni igyekvő racionalitásért a nagyváros viselkedési normái a felelősek. Georg Simmel írja a nagyvárosi emberről, hogy a szíve helyett az eszével reagál. A szakadatlan külső-belső ingerek, a hirtelen változások megkövetelik az egyre növekvő tudatosságot. Már a mindennapok lebonyolítása is szigorúan ésszerű kalkulálás eredménye, teljes életútját, saját boldogulásának egyedi és senki korábbiéhoz nem hasonlítható menetét pedig csak kiélezett racionalitással tudja megformálni a városlakó. A nagyváros témája, melyet először a XIX. század irodalma, majd a XX. század elejére megszülető szociológia fedezett fel magának, napjainkra az európai történetírásnak vált az egyik leglendületesebben fejlődő ágává.

Nem meglepő, hogy mindezek után bizonyos fenntartásokkal kell számolnia az aktuális irracionális témák iránt érdeklődőnek. Mi mást is tehetne, minthogy az *Elixír* és a *Természetgyógyászat* magazinokat búvárolja, vagy az egyébként átlagos magyar nőt

megcélzó *Nők Lapját*, az is tartogathat számára érdekességeket. Esetleg szemezgethet az ezüst/arany domború címnyomással készült ezoterikus irodalomból. Irracionális világképe ezeken kívül lehet még távoli országok bennszülötteinek, valamely magyar falu 70 fölötti lakójának, gyermekeknek illetve rég letűnt kultúrák rég halott képviselőinek. Legyen bár az irracionális viselkedésforma „a természeti törvények hamis rendszere, (...) téves magatartásszabály, (...) hamis tudomány” – ahogy Frazer a mágiát nevezi, vagy épp a kihalása előtti utolsó pillanatban megmentendő ismeretfoszlány, lényeg, hogy az ismertető irracionális objektum az elbeszélőtől tisztas távolban helyezkedjen el.

Mi történik azonban akkor, ha a racionálisan meg nem magyarázható viselkedésre éppen azoknál kérdezzük rá, akik magában a Racionalitás Tárházában laknak? Ahogy Simmel a nagyvárosokat, Bryan Wilson a világi kézbe került oktatást tartja a racionalizálódás katalizátorának. Az egykor *vallásos oktatást* – amelynek legfőbb missziója a morális értékek átruházása volt – mára felváltotta a *tudományos oktatás*, ahol a fő cél az események tényleges megfigyelése, a jelenségek empirikus vizsgálata és a megszerzett ismeretek pragmatikus alkalmazása. Az egyetemen nem csak a tudományt művelik, a hallgatók és oktatók nagy része tulajdonképpen itt él. Egyetemre járni külön életmód, önálló időszámítással, külön ünnepekkal és nem egyszer irracionális megoldásokat követelő döntéshelyzetekkel. Már ha az egyetemista egyáltalán megengedhet magának ilyeneket.

Jöhetünk a Lófarától is a Körúton, vagy pedig a Happy Womanról, akkor a Maradi Vértanúk terénél kell lefordulni, hogy megtaláljuk az Eötvöst – saját szándéka szerint szakkollégiumot, amely híre alapján inkább egyfajta, hol túl-, hol alábecsült elitnevelde. Ötven ember, szobánként kettesével szétszotva. Lavórt, olvasólámpát, vasalót, plédet, fregolit kap mindenki szeptemberben a közösből, júniusban aztán lehet is leadni. A másodikon mikro ES szárítós automata is van. Minden 5.55-ödik emberre jut egy számítógép. Mindezért kicsit persze hajtani kell, a felvételihez minimum 4.5-ös átlag, ambíciók és megnyerő személyiség szükséges, előbbi a védnöki, utóbbi a KollBiz-es felvételi idejére. Minden év végén leadandó egy egyoldalas absztrakt a végzett tudományról – Zsóka ellentmondást nem tűrően begyűjti őket –, amit megint a védnökök bírál-
nak, aztán egyszer kell egyet TDK-zni is. Mikuláskor itt is jár a Mikulás, alkalmanként van közgyűlés, szerdán pedig Eötvös Esték. A szinteket néha megosztó hidegháborúk ellenére elviselhető lakóhely. És még itt is előadódhat olyan bizonytalan helyzet, amikor valamiért nem csak a racionális eszközök kerülnek elő.

Kérdőívvel kezdtem a tudakozódást arról, mi is okoz egy egyetemistának fejtörést, mi az, ami több mint kellemetlen. Előtte hajnali fénymásolás a földszinten, a szobatársam papírjára, persze. A régi, kicsi Sharpon, nem mertem megkockáztatni, hogy a nagy és új monstrum ne induljon el. A kettesével kettéhajtott kérdőív példányok a kilincsek mögé tűzve jutottak el a lakókhöz – mindenki maga tölthette ki, kivéve, akik szobavagy szinttársuknak diktálták, illetve, akik közösen dolgoztak. Attól nyilván még szemléletesebb lett az eredmény, merthogy a papírokra ezek után, természetesen, teljesen más került, mint amit szóban egyesek mégis elmondtak. Legtöbben baráti lazasággal, poénra vették az egész kérdőívesdit, végül is, igaz, mit faggatja itt az egyik eötvösös a másikat, ráadásul írásban, ráadásul mindenféle cikis dologról. A kérdőívek rajzokkal, jelekkel tarkítva, jópofa válaszokkal jöttek vissza – utána persze volt, aki leült az ágyamra, és elmesélte, hogy tulajdonképpen mindig a barátját engedi előre, mert egyszer fordítva volt, és akkor mind a ketten jól megszívták. Ugy látszik, mégis kénytelen vagyok interjúkat készíteni.

De hogy kérdezzek rá, ráadásul papíron, arra, amit hivatalosan úgy mondanánk, hogy krízishelyzet? Kérdezzem meg, hogy mi a ciki? A gázos, a rázós helyzet? Végül a legáltalánosabbat, a vizsgát jelöltem meg a lapon mint analógiás veszélyes helyzetet, sokak válaszában ez aztán következetesen vissza is köszönt, számukra az egyetemen a megmérettetés a félelmetes, hiszen mindennek anyagi és presztízs-vonatkozása van. Ugyanezek a félelmek sokkal gyakrabban kerülnek elő személyes megfogalmazásban: többen, főleg a PhD-sek tartanak tanáraikkal, témavezetőjükkal való esetleges vagy jövőben adódó konfliktustól, a státuszharcoctól. Az idő-tényező az egyetemi norma harmadik félelmet keltő pontja: „*fontos dologról lekézni*”. Krízishelyzetként élhető meg a kurzusfelvétel is, és természetesen az is, ha nincs kávé a büfében. Sokan kihúzták, nemmel válaszolták meg a kérdést. Az egyik interjúban meg is magyarázták, hogy miért: a vizsgafélelemnek megvan a felső korhatára, egy idő után a kabalát szorongató ifjú versenyző rutinos vén rókává válik. Az Eötvösben pedig jórészt öregek laknak. A gólyák, vagy az épp vizsgázók, netán felvételizők vajon mit mondanának ugyanerről? A kollégiumi vészhelyzetek: az év végi absztraktok leadása, a félév végi 4.5-ös átlag megszerzése összefolyik az egyetem fenyegetéseivel, a TDK-dolgozat pedig mindig hosszas munka, a legtöbben együvé emésztették az egészet. Bármilyen konfliktus kerüljön is elő, ha az egyetemen van, mindig intellektuális köntösben jön. Az a mágia, amely alapértelmezésben közvetlenül életmentésre, az életfeltételek jobbítására, vagy másokénak rontására szolgál, itt mindig a szellemi produkció sikerét célozza. A létkérdések teljesen beleszívódtak az intellektuális szférába, ennek megfelelő távolságtartással válaszolt mindenki, a kérdéseimre, mintha kellemetlen lenne beszélni erről.

Egy keveset azért majdnem mindenki megtesz a tanuláson kívül is a siker érdekében. Gondos előzetes felkészülésről egyetlen lány mesélt csak, igaz, náluk a régi albertben lakott egy specialista, egy évfolyamtársuk, aki több-kevesebb biztonsággal előre megmondta, hogy ki milyen tételt fog a vizsgán húzni. Vagy tudta a tétel számát, vagy annyit mondott meg, hogy kívánatos tétel, közepes, vagy „nagyon nem” kerül kihúzásra. És akkor azt persze át kellett nézni az utolsó napon.

A szegedi egyetemisták tabuként tartják számon a „*Dóm tér és Aradi tér közötti átjáró Ny-i kapuját*”, az UV-kaput, aki átmegy alatta, egész évben, a vizsga előtt, a vizsganapon, ki tudja, mikor, valamelyik vizsgáján biztosan megbukik, UV-zni fog. Az előbbi pontos meghatározást adó kollégista versenyen kívül – sejtetvén, érti ő, mit is akar a kérdező – megcsillagozva a lap aljára jegyzi még az Aradi téren ötödéves szűzlány láttára dobbantó Rákóczi-lovasszobor históriáját is. Az UV-kaput viszont mindenki ismeri – távolról, látásból, majdnem: „*UV-kapu, de azt sem tudom, hogy melyik az, csak tudom, hogy van!*” – mentegetőzik egy BTK-s lány. „*Csak az UV-kapu, de rám nem hat*”- írja egy BTK-s férfi, de csak egy olyat találtam, aki a hatását is elismeri: „*Nekem bejött a Justum Amore kapu. Megbuktam.*” Szobatársával heves vitába keveredtem a kérdéséről. Ő ugyanis azt állította, hogy nemcsak a kapu, de az egész árkádsor tiltott terület, ahová egyetemistának soha nem szabad betérni „*még ha esik az eső, akkor sem*”. Mint utóbb kiderült, éppen esett, amikor először arra járt, beavatója pedig ezzel a meteorológiai adalékkal magyarázta, racionalizálta a tilalmat. Nem feltétlen kell tehát személyes tapasztalat az irracionális ismerethez, ekkor azonban épp a személyes élmény hiánya von falat a jelenség, a pusztá tudás és a gyakorolt hiedelem működésébe vetett hit közé. Emellett persze akadtak, akik a Dómot, mások a West büfét, esetleg a könyvtárat említik, mint a vizsga kimenetelét érdemben befolyásoló jelölt helyet.

A megmérettetés előtt ügyelni kell a vizsgaruha gondos megválasztására is. Öltönyök és kosztümök változatos, esetenként szabászati pontosságú beérkezett leírása mellett megtudtam, hogy az átlag eötvösös fiú az érettségizős ruháját nyüvi még mindig. *„Egy időben, ha bejött valami, azt addig úgy csináltam, amíg egyszer nem jött be”* – mondja az alkalmi mágikus cselekvő leány. Frazer ezt nevezi átviteli mágának. Dolgok, amelyek egyszer már kapcsolatban álltak, továbbra is hatnak egymásra. Az benne a tévhit, mondja Frazer a szkeptikus egyetemistához hasonlóan, ha valaki azt hiszi, hogy mindig is hatni fognak egymásra. Az átviteli mágia tulajdonképpen úgy működik, mint egy indexikus jel, ahol a jelölő és jelölt valamikor fizikai kapcsolatban volt, de mindezt időben kiterjesztve, a kapcsolat megszűnte utánra is. Szóval, a sikervarázslásnak feltétele, hogy a varázsholmihoz már egy előző szerencsés alkalom kötődjön. Szerencsepatkója, négylevelű lóheréje, és más – hogy még mindig a jelkapcsolatoknál maradjunk – szimbolikus eszköze például senkinek se volt. De maradjunk még mindig a ruháknál. Ott úgysis elkerülhetetlen az érintkezés. Az abszolút materialista válaszadó ugyanis mindezzel szemben arra világít rá, hogy alsóbbéves egyetemista korában az embernek általában csak egy öltönye van, amiben érettségizett, nyilván ez lesz a vizsgaruhája is. Inkább majd a kabalák között kerülnek elő a fiúk fekete zoknijai – *„így alakult, s mostmár így is marad!”* – illetve a soha ki nem bogozott, vagy éppen szigorúan fekete vizsganyakkendő. Utóbbi kettő természetesen csak bizalmas, szóbeli közlésben.

A ruhához hasonlóan működik a szerencseszám, ilyen a megkérdezettek több mint felének van, igaz, sokan nem hisznek szerencsehozó erejében, nem is eszerint húznak tételt, de azért beírták. Húzni pedig sietve, gondolkodás nélkül a legjobb. Ha mégis valamilyen speciális taktikát kell alkalmazni, akkor legszerencsésebb bal kézzel, esetleg háttal és inkább a kupac aljáról, valami olyat, ami el akar bújni a felelő elől. Már az apuka, nővérke is így húzott, vagy, mint a ruha, már a felvételin is ez a verzió szuperált. Nem az egyetem, hanem a család a példa, és számít a már bevált személyes tapasztalat. A szerencseszámoknak is saját, személyes töltete van. Saját szülinap, kutyáé, macskáé, sikeres sorszám egy régi zongoraversenyen, vagy a busz, amivel a vizsgázó évekig járt. Mindenképpen olyan, amihez valami jó emlék kötődik, ha más nem, a megszokottság élménye. Tételhúzásnál a standard tizenhárom számának van még jelölt szerepe, ahogyan azt egy miskolci egyetemista mesélte évekkel ezelőtt. Egyetlen tételt tanult meg a vizsgára, a tizenhármast. Bement, húzott egy számot, és ijedten sikoltva visszarakta a kupacba, hogy az a tizenhárom, és ő azt semmi pénzért nem mondja el. Alázatos tekintettel nézett a tanárra, várva a kegyetlen következetességet. Az emberséges tanerő azonban engedélyezte, hogy láthatóan babonás diákja húzzon egy másik tételt.

Az egyenesen feltett utolsó kérdésre: *„Van kabalád?”* a legtarkább válaszok érkeztek. Vizsgára mindig frissen mosott hajjal megy egy BTK-s *„nőstény”* (!!), míg a Y nem zuhanyozik vizsga előtt, hogy le ne mossa magáról a tudást. A vizsgára menet Vitéz utcán fájni kezdő térd jó jel. Ékszerek, játékállatok, tollak, ruhadarabok segítik világra a jó eredményt. Egy oldtimer karrierjéről és hanyatlásáról így számolt be egy történész hallgató: *„Hát, mikor felvételre készültünk egy barátommal, akkor azt csináltuk, Szegedre jártunk ezekre a felvételi előkészítőkre, és vettünk egymásnak egy Kinder tojást, és elhatároztuk, hogy ami a Kinder-tojásban lesz, az lesz a mi kabalánk felvételire. És mindkettőnknek egy autó volt benne, egy kisautó, nekem ez a, tudod, hogy a két világháború között milyen volt a versenyautó? Az a szivar alakú. Egy olyan versenyautó volt a kabalám. Azzal a kabalával mentem felvételizni, és sikerült, és amikor bekerültem az egyetemre, elkezdtem ezt a kabalát használni a vizsgákon. És használtam is a vizsgákon, és hát volt olyan is, hogy*

tanárok, Z... professzor így csodálkozva szóvá tette, hogy »Hát én láttam már olyat a lányoknál, hogy kiskutyá, kismaci, de autót még nem.« Bár végül is nem volt vele semmi probléma. Akkor O... tanár úr szóvá tette, hogy: »Attól jobban megy?« Mondom: »Jobban!«, »Akkor jó.« Szóval, ilyen párbeszéddek, és mindez addig ment, míg harmadikban nem vizsgáztam Y... tanárnőnél, ami úgy történt, hogy elővettem a kisautót a zsebemből, és akkor Y... tanárnőnek a feje az körülbelül kétszeres méretűre növekedett, lilává változott és azt kezdte el ordítani, hogy vegyem tudomásul, hogy ez itt nem cirkusz, hanem egyetem, és azonnal tegyem el, meg micsoda egy dedós izé. És ezekután annyira betorzult, hogy mondtam valami hülyeséget és két mondat után kivágott. Úgyhogy ettől fogva a kisautó csak a zsebemben lapult, és azután körülbelül negyedéves koromra már a zsebemben sem...» A kabala használata tehát nem marad tanári megjegyzés nélkül, sőt, sikertelenség esetén még az is kihámozható a kommentárból, hogy a bukást a tanár és a diák világképének összeférhetlensége is elősegítette. A kiszolgált kisautó végül a fiókba került, átadva támogató szerepét a megnövekedett önbizalomnak.

Magyarázat, önértelmezés akadt tehát bőven. Oksági összefüggést muszáj volt találni mindenhez. Már, amihez lehetett. És kizárólag szóban. A kérdőíveket ugyanis végig tompította-színezte a téma merev vagy jópofáskodó háritása. Bármilyen irracionális gondolkodásra utaló áruló jel leírásától – a leégéstől? – való félelem. Hogy babonákról beszélni egyenlő azzal, hogy nem a közegemnek, nem a szerepemnek, nem az aktuális elvárásoknak megfelelően viselkedem. A csoportba rendezett, megnevezett intellektuális elit tehát magára vállalja, esetleg önmaga számára programszerűen kötelezővé teszi egy esetleges irracionális világkép, vagy akár egy magában álló, észérvekkkel nem magyarázható cselekvés lejárását. Legalábbis megtorpan, ha épp a tanulás kapcsán erről nyíltan faggatják. Mellesleg, a kollégium egyik-másik számítógépén szinte szünet nélkül futnak a különféle fantasy-játékok, a TV-szobában pedig megy a Hegylakó és a Herkules.